

Головач Б. В.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук,

доцент Борисенко Н. Д.

Особливості ідіолекту Дж. Роулінг та його переклад українською

Проблема дослідження ідіолекту посідає одне з чільних місць в сучасному мовознавстві. Цінним поняття *ідіолекту* є і для літературознавства, в контексті якого науковці розглядають його як сумарні характерні риси мовлення автора твору. Однак не варто виключати важливість індивідуального мовлення автора і для сучасної теорії та практики перекладу, в контексті якої ідіолект розглядається як знакові для художнього твору риси, характерні для мовлення письменника, які необхідно якнайточніше передати при перекладі, при цьому не втративши закладеного в них автором специфічного забарвлення. Поняття ідіолекту відіграє провідну роль в аналізі характерних рис художньої літератури, оскільки саме художній стиль відкриває можливості для визначення специфічних ознак авторського світобачення [4, с. 38].

Загальні дефініції терміна *ідіолект* несуперечливі і типологічні за своєю природою. Однак найбільш поширеним на пострадянському просторі є визначення ідіолекту як сукупності професійних, соціальних, територіальних, психофізичних, етичних, естетичних та інших особливостей, що характеризують мовлення окремого індивіда [7, с. 10]. У широкому розумінні ідіолект — це реалізація певної мови в устах індивіда, тобто сукупність текстів, породжуваних мовцем і досліджуваних лінгвістом з метою вивчення системи мови. Ідіолект у вузькому значенні означає тільки специфічні мовленнєві особливості певного носія мови.

Твори талановитої англійської письменниці Дж. К. Роулінг, авторки серії книг про чарівника-підлітка Гаррі Поттера, являють собою унікальне явище в сучасній дитячій літературі і володіють особливим лінгвістичним

потенціалом, який розкривається в мовних характеристиках персонажів романів, створених творчою уявою цієї авторки.

Книги з серії «Гаррі Поттер» рясніють великою кількістю okazіоналізмів і okazіональних сполучень. Переважно це пояснюється тим, що Джоан Роулінг створила власний всесвіт, населила його уявними персонажами, неіснуючими предметами, правилами, яким, часом, неможливо було знайти аналога в реальному світі. Саме тому їй часто доводилося вдаватися до створення okazіоналізмів [2, с. 54]. *Оказіоналізми* або *авторські неологізми* – це мовленнєві одиниці, які утворюються за стандартними та новими словотвірними моделями, мають характерне експресивне забарвлення та індивідуальний характер [1; 8].

Оказіональне слово – це мовленнєва експресивна одиниця, наділена властивостями не відтворюваності, ненормативності, номінативної факультативності та словотвірної похідності, що має тісний зв'язок із контекстом, який заважає їхньому широкому вживанню і, як наслідок, – входженню до системи мови. Так okazіоналізм *Knut*, що означає назву одного з трьох типів валюти магічного світу в уривку *'Give him five Knuts,' said Hagrid sleepily. 'Knuts?' 'The little bronze ones.' Harry counted out five little bronze coins and the owl held out its leg so he could put the money into a small leather pouch tied to it*, має тісний зв'язок з контекстом творів Потеріани, адже реалія, яку він описує, присутня тільки у всесвіті книг Джоан Роулінг, що і заважає поширити вживання даного новотвору у реальному світі [13, с. 61].

У той же час, *оказіональні слова* є надбанням мовлення, бо створені конкретним автором для досягнення цілі висловлювання і повноти контексту, з яким вони тісно пов'язані і поза яким зазвичай не відтворюються. Основною функцією okazіоналізмів є не номінативна, як у звичайних неологізмів, а характеризуюча, як наслідок ці слова зазвичай не стають загальноновживаними, не входять до лексичної системи мови, оскільки є спеціально призначеними для експресивних та художніх цілей [3, с. 123]. Так, наприклад, в уривку *I'd like to see a great Muggle like you stop him,' he*

said. 'A what?' said Harry, interested. 'A Muggle,' said Hagrid. 'It's what we call non-magic folk like them. An' it's your bad luck you grew up in a family o' the biggest Muggles I ever laid eyes on', слово Muggle є okazіоналізмом, значення якого пояснюється в контексті. Однак, беручи до уваги той факт, що дане слово на стародавньому англійському жаргоні означає *м'якотілий, уразливий*, а ще одним його значенням є *дурень, простак*, можна відзначити потужну характеризуючу функцію стосунків чарівників та немагічного населення, яку відображує okazіоналізм [13, с. 52].

Okazіоналізми в книжках про Гаррі Поттера з'являються не тільки задля називання нових предметів. Вони так само використовуються при найменуванні різних заклинань. Так, наприклад, у реченні *'Incendio!' said Mr Weasley, pointing his wand at the hole in the wall behind him*. Okazіоналізм *Incendio!* Виникає для позначення закляття підпалення [11, с. 48].

Іншим прикладом того, як закляття у творі впливають на становлення ідіолекту авторки може бути наступний уривок *And then, without warning, the silence was rent by a voice unlike any they had heard in the wood; and it uttered, not a panicked shout, but what sounded like a spell. 'MORSMORDRE!'. And something vast, green and glittering erupted from the patch of darkness Harry's eyes had been struggling to penetrate: it flew up over the treetops and into the sky*. Як бачимо, авторка не просто подає назву закляття, але й описує особливості його дії, що, в свою чергу, становить невід'ємну частину фабули твору, написаного у жанрі фентезі [11, с. 128].

Ще однією групою okazіоналізмів є імена персонажів, які допомагають краще зрозуміти сюжет, атмосферу твору та характер персонажів. Так, в уривку *Mad-Eye Moody was now sitting at the kitchen table swigging from a hip flask, his magical eye spinning in all directions, taking in the Dursleys' many labour-saving appliances. 'This is Alastor Moody, Harry,' Lupin continued, pointing towards Moody* ім'я *Alastor Moody* вказує на те, що персонаж, який його носить, вирізняється своєю похмурою вдачею, адже *Moody* дослівно означає *похмурий, буркотливий*, а *Alastor* в народній демонології є одним з

демонів пекла [12, с. 54].

У художніх творах імена є потужним експресивним та інформативним засобом, що передає значний обсяг імпліцитної інформації. Вибір імені літературного героя – справа автора, і суб'єктивний фактор відіграє важливу роль. Письменник підбирає або конструює не тільки особисті імена, але і всі компоненти ономастичного простору твору. Він знає характери, заняття, душевні і фізичні дані персонажів. Вибір імені може бути пов'язаний з художнім задумом, жанром, художньою школою і стилем. Іноді ім'я може сказати навіть більше, ніж було задумано письменником [9, с. 83].

Використання *антономазії*, самостійного стилістичного прийому, заснованого на одночасній реалізації двох значень власної назви – основного і контекстуального, предметно-логічного і називного є однією з ознак ідіолекта Дж. Роулінг. Промовисті імена та прізвища є одним з різновидів антономазії [6, с. 167] відіграють особливу роль у циклі Потеріани. Так, у реченні *You know, Minerva, Professor Dumbledore said thoughtfully to Professor McGonagall, 'I think all this merits a good feast* зустрічається ім'я *Minerva* яке підкреслює видатні розумові здібності даного персонажу, названого на честь римської богині мудрості, [10, с. 316].

Аналіз українських перекладів Потеріани показує, що переклад okazionalizmів – це творчий акт, який вимагає від перекладача фантазії та розуміння того, що мав на увазі автор, коли створював певний okazionalizm. Визначальним є спосіб перекладу okazionalizmu, так як від цього буде залежати, наскільки добре буде переданий зміст одиниці і наскільки вдало буде лексема вписуватися в загальний стиль оповіді. Способи перекладу okazionalizmів майже повністю збігаються зі способами перекладу безеквівалентної лексики, оскільки okazionalizmi можуть бути віднесені до останньої [5, с. 16].

Нами виявлено п'ять способів передачі okazionalizmів слів в українських перекладах Потеріани:

1. Транслітерація – це спосіб перекладу, при якому передається графічна форма слова в оригіналі, тобто створення політерної імітації. У цьому випадку форма okazіонального слова залишається тією ж, однак втрачається сенс, вкладений автором. Таким чином, наприклад, було відтворено слово *Diffindo* (Діффіndo), що позначає замовляння для розрізання чи роз'єднання предметів.

2. Транскрипція – це спосіб перекладу, при якому передається фонетична форма okazіонального слова, тобто створення пофонемної імітації. Однак при використанні даного способу так само не передається сенс, вкладений автором. Цей прийом перекладу було застосовано при передачі на українську мову слова *Muggle* (Магл), що використовується в творі на позначення людей, не наділених магічними здібностями.

3. Калькування – при даному способі спочатку перекладаються складові частини okazіоналізму, після вони об'єднуються в одне ціле, завдяки чому зберігається внутрішня форма слова. Цей спосіб можна порівняти з буквальним перекладом. Яскравим прикладом використання калькування під час передачі okazіоналізмів в українських перекладах Потеріани є переклад авторського неологізму *Mediwizard* (Чармедик), однак, варто зазначити, що при перекладі частини okazіоналізму поміняли місцями для створення більш милозвучного ефекту.

4. Описовий переклад – в даному випадку увага приділяється передачі значення okazіонального слова, зовнішня форма стає необов'язковою, як наслідок можливим є використання словосполучень або декількох узуальних слів, а це найчастіше визнається одним із головних недоліків даного способу. Таким способом було передано okazіоналізм *Pensieve* (сито спогадів), що був утворений від слів *sieve* (сито) та *pensive* (замислений).

5. Створення власного okazіоналізму – напевно, найскладніший спосіб, при якому перекладач створює власний okazіоналізм, при цьому передаючи зміст, вкладений автором в okazіональне слово твору оригіналу [5, с. 17]. Вдалим прикладом цього способу перекладу є переклад

словосполучення *Honeydukes Sweetshop* (Медові Руці), що виступає назвою магазину солодощів.

Таким чином, okazіonalіzmi є визначальною рисою ідіолекту Дж. Роулінг та використовуються для опису вигаданого авторкою світу. Відтворення okazіonalіzmів у перекладі є досить складним завданням, оскільки традиційна транслітерація та транскрипція, хоча і зберігають форму, роблять незрозумілим українському читачеві значення лексичної одиниці, калькування не завжди є прийнятним, як і описовий переклад, в той час як створення перекладачем власного okazіonalіzmu потребує від нього таланту літератора.

Подальшою перспективою дослідження є аналіз інших складових ідіолекту Дж. Роулінг та їх відтворення в українських перекладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. Брагина А.А. Неологизмы в русском языке / А. А. Брагина. – М.: Просвещение, 1973. – 347 с.
3. Виноградов В. С. Общие лексические вопросы / В. С. Виноградов. – Москва 2004. – 236 с.
4. Леденева В. В. Идиостиль (к уточнению понятия) / В. В. Леденева // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 36–41.
5. Поздеева Е. В. Окказиональное слово: воспроизведение и перевод [Текст]: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / Е. В. Поздеева; Пермский государственный университет им. А. М. Горького. – Пермь, 2002. – 20 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 672 с.
7. Ставицька Л. О. Про термін *ідіолект* / Л. О. Ставицька // Українська мова. – 2009. – №4. – С. 4–17.

8. Active Study Dictionary of English. – Harlow: Longman Group Limited, 1988. – 710 p.

9. Fowler R. Linguistics and the Novel / R. Fowler. – London: Methuen, 1977. – 145 p.

10. Rowling J.K. Harry Potter and the Chamber of Secrets / J. K. Rowling. – London: Bloomsbury, 1998. – 327 p.

11. Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire / J. K. Rowling. – London: Bloomsbury, 2000. – 714 p.

12. Rowling J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix / J. K. Rowling. – London: Bloomsbury, 2003. – 958 p.

Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone / J. K. Rowling. – London: Bloomsbury, 1997. – 332 p.